LAUSUNTO

Helsinki, 16.11.2017

YMPÄRISTÖVALIOKUNTA

Viite: HE 161/2017 vp

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 224 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Anna Järvinen, anna.jarvinen@soste.fi, puhelin 050 586 5677

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas

pääsihteeri

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

- SOSTE näkee, että esitetyistä asumistuen leikkauksista tulisi luopua, koska ne vaikeuttavat huomattavasti pienituloisten toimeentuloa ja lisäävät toimeentulotukiriippuvuutta.
- Esitetyillä keinoilla tuskin tullaan purkamaan työnteon kannustinloukkuja tai hillitsemään vuokrien kasvua.
- Asumismenojen kohtuullisuuden turvaamiseksi kohtuuhintaiseen vuokra-asuntotuotantoon tulee panostaa nykyistä enemmän, etenkin pääkaupunkiseudulla.

Asumistuen tason leikkaaminen vaikeuttaa pienituloisten toimeentuloa huomattavasti

Kun hallitus kertoi puoliväliriihessä tekevänsä leikkauksia asumistukeen, perusteltiin niitä pyrkimyksellä purkaa työnteon kannustinloukkuja ja hillitä vuokrien nousua. Nyt esitetyillä keinoilla on epätodennäköistä saavuttaa kumpaakaan näistä tavoitteista. Esitetyt leikkaukset sen sijaan vaikeuttavat pienituloisten toimeentuloa ja lisäävät toimeentulotuen asiakasmääriä.

Esityksessä ehdotetaan, asumistuessa hyväksyttävät enimmäisasumismenot sidotaan elinkustannusindeksiin vuokraindeksin sijasta ja otetaan käyttöön erillinen enimmäisasumismeno asunnon osaa vuokraavien asumismenolle. Lisäksi vuonna 2018 enimmäisasumismenot jäädytetään vuoden 2017 tasolle.

Asumismenot vaikuttavat keskeisesti pienituloisten toimeentuloon, heillä asumismenojen osuus tuloista on selvästi suurempi kuin muulla väestöllä. Erityisen suuri asumismenorasite on yksin asuvilla, kaupungeissa asuvilla ja vuokralla asuvilla pienituloisilla. Vuokralla asuminen on kallistunut, mutta pienituloisten tulotaso ei ole juurikaan muuttunut, joten heidän käytettävissä olevat tulonsa ovat pienentyneet.

Jo nyt asumistuen taso on erkaantunut vuokrien kehityksestä ja indeksin muutos tulee vahvistamaan tätä kehitystä. Asumistukea on supistettu leikkaamalla kansaneläkeindeksiin sidottuja etuuksia 0,4 prosenttia vuonna 2016 ja 0,85 prosenttia vuonna 2017. Lisäksi vuonna 2017 enimmäisasumismenot jäädytettiin ja niitä leikattiin viisi prosenttia kuntaluokissa 3. ja 4. Nyt ehdotettu asumistuen indeksin muuttaminen vuokraindeksistä elinkustannusindeksiksi laskee etuuden tason kehitystä merkittävästi pidemmällä aikavälillä. Yli 70 prosentilla asumistuen saajista vuokra ylittää jo nykyisin asumistuen normit. Kun samalla yleinen vuokrataso nousee noin 2-3 prosenttia vuodessa, asumismenojen kasvu ja asumistuen supistuminen vaikeuttavat pienituloisten henkilöiden toimeentuloa huomattavasti.

Pienituloisten tuloista suuri osa koostuu perusturvaetuuksista ja heidän asumismenorasitteensa riippuu myös muiden tukien kuin suoranaisten asumistukien kehityksestä. Sosiaaliturvaetuuksien kohdalla indeksisidonnaisten etuuksien leikkaaminen vuosina 2016 ja 2017 sekä indeksijäädytykset vuosina 2018–2019 heikentävät pienituloisten taloudellista tilannetta koko hallituskauden ajan.

Kannustinloukut lisääntyvät toimeentulotukiriippuvuuden kasvaessa

Asumistukea ei voi nähdä vain työllistymisen kannustinongelmia aiheuttavana tekijänä, vaan sen tarkoitus on turvata pienituloisten ruokakuntien kohtuullinen asumistaso. Korkeat asumiskustannukset ovat todellinen ongelma, mutta sitä ei voi pyrkiä ratkaisemaan vain leikkaamalla asumistuen tasoa.

Uusien asumistukeen kohdistettujen leikkauksien arvioidaan vähentävän asumistukikuluja vuonna 2018 28 miljoonaa euroa. Säästöstä hupenee kuitenkin 41 prosenttia, kun samalla näiden toimien lasketaan

lisäävän perustoimeentulotuen menoja 11,6 miljoonalla. Vuositasolla muutosten arvioidaan jatkossa vähentävän asumistukikuluja 46,7 miljoonalla, mutta samalla toimeentulotukimenot lisääntyvät 20 miljoonalla, eli säästöstä hupenee 43 prosenttia. Näin asumistuesta haettavat säästöt lisäävät toimeentulotuen käyttöä ja sitä kautta etuuteen liittyviä kannustinloukkuja, vaikka yhdeksi tavoitteeksi uudistukselle hallitus määritteli puoliväliriihessä työnteon kannustavuuden vahvistamisen.

Toimeentulotukiriippuvuudella on todettu olevan kauaskantoisia vaikutuksia. Vanhempien toimeentulotuen saannilla on kielteisiä vaikutuksia heidän lastensa tulevaisuuteen. Erityisesti toimeentulotuen saannin pitkittyessä lasten hyvinvointiongelmat yleistyvät. Tutkimuksessa on osoitettu, että pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista lähes kolme neljästä oli saanut myös itse toimeentulotukea ja lähes puolet oli vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa. Sama ilmiö toistui lasten psykiatrisen erikoissairaanhoidon tai psyykenlääkkeiden käytössä, rikollisuudessa kuin myös kodin ulkopuolelle sijoituksissa. Kalliit erikoissairaanhoidon ja muiden vahvasti korjaavien palveluiden asiakkuudet nousivatkin jyrkästi 1990-luvun alun tilanteesta 2010-luvulle tultaessa.

Esityksessäkin todetaan, että enimmäisasumismenojen sitominen elinkustannusindeksiin voi siirtää asumisen tukemisen painopistettä entisestään asumistuesta toimeentulotukeen. Samassa yhteydessä kerrotaan, että Toimi-hankkeessa selvitetään asumisen tukemisen irroittamista toimeentulotuesta ja toteuttamista yksinomaan asumisen tuen kautta. Olisiko järkevää odottaa tuon selvityksen tuloksia, eikä tehdä nyt toiseen suuntaan johtavia muutoksia asumistukeen?

Asumismenojen kohtuullisuus turvattava riittävällä vuokra-asuntotuotannolla

Hallituksen tavoite hillitä vuokrien nousua on kannatettava. On kuitenkin hyvin kyseenalaista, onnistutaanko siinä nyt esitetyillä keinoilla. On epärealistista odottaa, että asumistuen tason lasku heijastuisi automaattisesti vuokratasoon tilanteessa, jossa Suomessa on käynnissä voimakas maan sisäinen muuttoliike ja kohtuuhintaisista asunnoista on pulaa erityisesti kasvukeskuksissa. Sosiaalibarometrissa 2017 selvitimme vastaajien arviota kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen riittävyydestä heidän alueellaan. Lähes puolet vastaajista pitää niiden määrää riittämättömänä. Alueelliset erot ovat suuria: Helsinki-Uusimaan vastaajista 86 prosenttia arvioi kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen määrän alueellaan riittämättömäksi, kun vastaava osuus on Länsi-Suomessa vain 29 prosenttia.

Laissa määritelty enimmäisasumismenojen lähtötaso on asetettu yleistä vuokratasoa alhaisemmaksi. Tällä hetkellä yli 70 prosentilla vuokralla asuvista yleisen asumistuen saajista todellinen vuokra ylittää niin sanotun normivuokran. Vuokranantajat eivät useimmissa tapauksissa siis tyydy tälläkään hetkellä Kelan normien mukaiseen vuokraan. Vaikka asumistuen indeksi on ollut jäädytettynä ja tukea on leikattu, vuokrat ovat silti nousseet. Myöskään opintotuen asumislisän perusteisiin ei tehty mitään parannuksia vuoden 2005 jälkeen, mutta tämä ei säästänyt opiskelijoita vuokrankorotuksilta.

Asumistuen saajat maksavat vuokrastaan vähintään 20 prosentin omavastuuosuuden, joten heillä on tälläkin hetkellä kannuste pyrkiä löytämään edullinen asunto. Asumistukimenojen kasvu on johtunut asumistuen saajien määrän kasvusta (johon on vaikuttanut vahvasti työttömyyden kasvu), yleistä asumistukea koskevista lakimuutoksista ja vuokrien muuta hintatasoa nopeammasta noususta, ei siitä, että ihmiset olisivat hakeutuneet kalliimpiin asuntoihin.

Vuokrien nousua ei voi pyrkiä hillitsemään ainoastaan leikkaamalla asumistukea. Asumismenojen kohtuullisuuden turvaamiseksi kohtuuhintaiseen vuokra-asuntotuotantoon tulee panostaa nykyistä enemmän, etenkin pääkaupunkiseudulla.

Osa-asunnon normia ei tule ottaa käyttöön

SOSTE näkee myönteisenä, että halllitus päätti luopua puoliväliriihessä esittämästään neliövuokrakohtaisesta katosta. Neliövuokrakohtaiset katot monimutkaistaisivat asumistukijärjestelmää, lisäisivät hallinnollista työtä ja vaikeuttaisivat huomattavasti monen pienituloisen toimeentuloa. Jo nyt suurimmalla osalla asumistuensaajista vuokra ylittää hyväksyttävät enimmäisasumismenot ja enimmäisasumismenojen alentaminen entisestään vaikeuttaisi heidän toimeentuloaan ja lisäisi toimeentulotukiriippuvuutta.

Esityksessä esitetään otettavaksi käyttöön erillinen enimmäisasumismeno vuokra-asunnon osan asumismenolle, mikä tarkoittaa, että asunnon osaa vuokraavan enimmäisasumismenot rajattaisi 80 prosenttiin koko asunnolle vahvistetusta enimmäisasumismenosta. Tämä muutos leikkaisi asumistukea kimppakämpissä, soluasunnoissa ja myös pienissä alle 20 neliön asunnoissa asuvilta. Tuki alenisi noin 12 000 asumistuensaajalla ja päättyisi kokonaan noin 250 tuensaajalta. Leikkaus kohdistuisi erityisesti nuoriin ja opiskelijoihin, joilla yhteisasuminen on yleistä.

SOSTE ei kannata ehdotusta ohjata tukijärjestelmällä ihmisiä pois solu- ja kimppakämpistä asumaan yksin. Yksinasuminen on kalliimpaa yksilöille, mutta siihen kannustaminen ei palvele myöskään yhteiskunnan etua. Toteutuessaan ehdotettu muutos lisää entisestään painetta pienten asuntojen vuokramarkkinoilla, kun yhä useampi muuttaa yhteisasunnosta yksiöön tai pieneen kaksioon. Tämä voi johtaa vuokrien nousuun entisestään. Jo nyt soluasuntojen kysyntä on heikentynyt yleisen asumistuen ruokakunta- ja avoliittotulkintojen vuoksi.

Yksinäisyyden on todettu olevan Suomessa merkittävä terveysriski, joka nostaa mm. ennenaikaisen kuoleman riskiä. Eikö tästä näkökulmasta olisi järkevämpää tukijärjestelmienkin kautta kannustaa ihmisiä yhteisasumiseen yksinasumisen sijaan?

Osa-asunnon normin käyttöönoton arvioidaan tuovan säästöjä vuositasolla noin 6,7 miljoonaa euroa, samalla kun toimeentulotukimenot lisääntyvät 2,7 miljoonalla. Kokonaissäästö vuositasolla olisi näin vain noin 4 miljoonaa. Tämä on varsin pieni säästö verrattuna siihen, että yksilöille muutos tarkoittaisi huomattavia leikkauksia toimeentuloon, kun yli puolella leikkauksen kohteeksi joutuvalla tuki alenisi 51–100 euroa kuukaudessa. Lisäksi esitys aiheuttaa todennäköisesti ei-toivottuja vaikutuksia ihmisten käyttäytymiseen ja asuntomarkkinoihin.

SOSTE näkee, että esitetyistä asumistuen leikkauksista tulisi luopua, koska ne vaikeuttavat huomattavasti pienituloisten toimeentuloa ja lisäävät toimeentulotukiriippuvuutta.